

Wspomnienia **redaktora Stefana Libiszowskiego¹**

Pańska wieloletnia działalność w przemyśle papierniczym jest starszemu pokoleniu papierników dobrze znana. Wiele dowodów Pana aktywności zawodowej prezentowanych było na łamach „Przeglądu Papierniczego”². Ale nigdy nie było sprzyjających warunków, by opowiedzieć o Pana domu rodzinnym, w jakich warunkach Pan dorastał i jak w końcu zetknął się Pan z problematyką papiernictwa. Proszę więc zacząć od początku swoją historię.

Urodziłem się 23 września 1913 r.³ w Mroczkowie⁴, majątku rodzinnym Libiszowskich, będącym w ich posiadaniu od przeszło 150 lat. Mroczków leży 6 km od Opoczna⁵. Z drugiej strony Opoczna ok. 4 km leży Libiszów⁶, założony za czasów mojego prapradziada w połowie XV w. przez Prandotę Libiszowskiego, walczącego przeciw Krzyżakom. Był on pierwszym starostą Malborka⁷, dowodzącym również wojskami koronnymi.

¹ Stefan Libiszowski – nestor polskiego papiernictwa, pamiętający realia przemysłu z okresu międzywojennego oraz z czasów funkcjonowania branży w warunkach gospodarki centralnie sterowanej. Wieloletni redaktor miesięcznika „Przegląd Papierniczy”. Tekst po raz pierwszy ukazał się w „Przeglądzie Papierniczym” w 2009 roku, nr 12, s. 745–748. Redakcja „Rocznika Muzeum Papiernictwa” nie ingerowała w treść i formę wywiadu. Obecna edycja została uzupełniona komentarzami i objaśnieniami pozwalającymi czytelnikowi w pełni zrozumieć wypowiedzi bohatera wywiadu. Wszystkie informacje zamieszczone w przypisach pochodzą od Redakcji „Rocznika”.

² „Przegląd Papierniczy” – pismo ukazujące się od 1945 roku do dziś, wydawane przez SIGMA NOT.

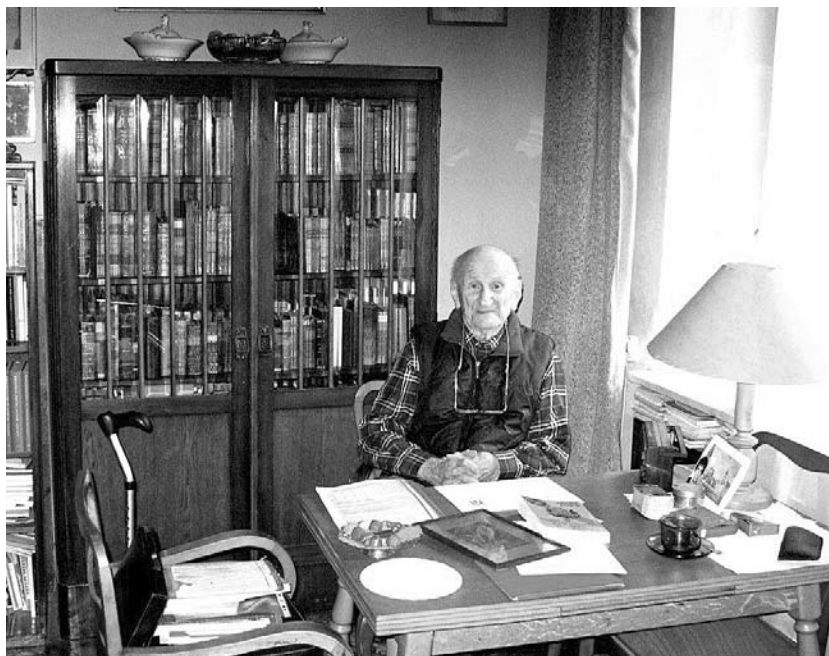
³ M.J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, podaje błędnie jako datę urodzenia Stefana Libiszowskiego 2 września 1913 roku, zob. <<http://www.sejm-wielki.pl/b/cz.1006667>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

⁴ W rzeczywistości chodzi o wieś o nazwie obecnej Mroczków Gościnnny, zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Mroczk%C3%B3w_Go%C5%9Bcinny> [dostęp: 17 września 2011 roku].

⁵ W województwie łódzkim, zob. <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Opoczno>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

⁶ Obecnie Libiszów-Kolonia, zob. <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Libisz%C3%B3w-Kolonia>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

⁷ W rzeczywistości trzeci starosta Malborka, w latach 1459–1460. Zob. Ł. Pieniarczyk, *Starostowie malborscy*, <<http://www.polskiedzieje.pl/tablice-historyczne/wojewodowie-i-starostowie-malborscy.html>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

Stefan Libiszowski w swoim pokoju w czasie prowadzonej rozmowy (Fot. L. Goetzendorf-Grabowski)

Pochodzę z rodziny ziemiańskiej o dużych tradycjach, pieczętującej się od wieków herbem *Wieniawa*⁸. Rodzice dbali, bym otrzymał w domu bardzo dobre religijne i świeckie wychowanie, należne temu domowi. Moja matka, Halina z Jezewskich *h. Jastrzębiec*⁹, ur. 1891 r., zmarła bardzo wcześnie, w 1927 r., gdy miałem 14 lat, a brat 10. Ojciec, Feliks (Szczęsny) Libiszowski¹⁰, nie ożenił się powtórnie, mimo jeszcze młodego wieku, poświęcił się całkowicie wychowaniu swoich synów, starając się zapewnić im wykształcenie w szkołach nie tylko w najbliższej okolicy.

Czyli od pierwszych lat edukacji ojciec wdrażał Pana w samodzielność. Jakie i gdzie były to szkoły?

Uczyłem się w trzech szkołach w kilku rejonach Polski, gdyż zdaniem ojca powinienem poznać różne strony Polski. Najpierw umieścił mnie w Państwowym Gim-

⁸ Herb Wieniawa, <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Wieniawa_\(herb_szlachecki\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Wieniawa_(herb_szlachecki))> [dostęp: 28 grudnia 2011 roku]. Zob. ilustr. 1.

⁹ Herb Jastrzębiec, <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Jastrz%C4%99biec_\(herb_szlachecki\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Jastrz%C4%99biec_(herb_szlachecki))> [dostęp: 28 grudnia 2011 roku]. Więcej o Halinie z Jezewskich Libiszowskiej w: M.J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, <<http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.33139>> [dostęp: 17 września 2011 roku]. Zob. ilustr. 2.

¹⁰ Feliks (Szczęsny) Libiszowski (1881–1970). Zob. M.J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, <<http://www.sejm-wielki.pl/b/14.291.235>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

nazjum im. Bolesława Chrobrego typu klasycznego w Pszczynie¹¹, gdzie uczyła się również młodzież z najbardziej arystokratycznych rodzin polskich, jak Radziwiłłowie, Zamoyscy, Potoccy i inni. Dyrektorem i wychowawcą był wspaniały pedagog Wacław Iwanowski, kierownik internatu¹².

Następnie uczyłem się w Państwowym Gimnazjum w Gostyniu¹³, a mieszkałem w internacie przy klasztorze Księży Oratorianów¹⁴. Maturę zaś zdałem w 1932 r. w Prywatnym Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Kielcach, w tzw. Gimnazjum Biskupim¹⁵, kierowanym przez ks. E. Gielniewskiego¹⁶, profesora i pedagoga w Seminarium Duchownym, bardzo zasłużonego w powstaniu tego Gimnazjum.

Jak przebiegała Pana dalsza edukacja?

Po wakacjach, we wrześniu 1932 r. rozpocząłem studia w HOCHSCHULE FÜR WELTHANDEL IN WIEN (Wyższej Szkole Handlu Światowego w Wiedniu)¹⁷. Pierwszą praktykę wakacyjną odbyłem w Polsce w Banku Zachodnim w Gdyni, drugą w Paryżu w firmie Messageries de Journaux Librairie Hachette¹⁸, a trzecią, półroczną, w Anglii, już po ukończeniu studiów w firmie transportu

¹¹ Pszczyna (niem. Pless, również Pleß; czes. Pštína, w przeszłości Blština, Blščina) – miasto w woj. śląskim, siedziba powiatu pszczyńskiego i gminy miejsko-wiejskiej Pszczyna. Miasto leży w Kotlinie Oświęcimskiej, nad rzeką Pszczynką. Zob. <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Pszczyna>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

¹² Więcej na temat tego elitarnego gimnazjum i internatu w książce: H. Nocoń, *Internat w Pszczynie i jego wychowankowie 1923–1939*, Pszczyna 2010. J. Pierończyk, *Do Pszczyny zjechała arystokracja*, „Dziennik Zachodni” (wydanie internetowe z 7.02.2010 r.), opisując internat w Pszczynie, wśród żyjących uczniów z okresu międzywojennego nie uwzględnił Stefana Libiszowskiego, który nie uczestniczył w promocji książki. Zob. <<http://pszczyna.naszemiasto.pl/artukul/766634,do-pszczyny-zjechaala-arystokracja,id,t.html>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

¹³ Gostyń – miasto w woj. wielkopolskim, w powiecie gostyńskim, siedziba gminy miejsko-wiejskiej Gostyń, <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Gosty%C5%84>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

¹⁴ Oratorianie (filipini, Kongregacja Oratorium Św. Filipa Neri), o perypetiach oratorian z klasztoru w Gostyniu więcej: <http://www.filipini.gostyn.pl/filipini/federacja_polska.php> [dostęp: 17 września 2011 roku]; <<http://www.filipini.gostyn.pl>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

¹⁵ Zob. L. Onyszkiewicz, *Historia szkoły (Zespół Szkół Katolickich Diecezji Kieleckiej im. św. Stanisława Kostki)*, <<http://www.kostka-kielce.pl/index.php?id=historia>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

¹⁶ Zob. D. Wojciechowski, *Wychowawca młodzieży, liturgista, patriota Ks. Edward Gielniewski (1893–1963)*, „Nasz Dziennik” 2008, nr z 2.03.2008, <<http://www.radiomaryja.pl/artykuly.php?id=92980>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

¹⁷ Zob. A. Defren, *Die Hochschule für Welthandel in Wien: Geschichte und Entwicklung von 1919 bis 1942*, VDM Verlag Dr. Müller, 2007, <<http://www.weltbild.de/3/14896961-1/buch/die-hochschule-fuer-welthandel-in-wien.html>> [dostęp: 17 września 2011 roku]. Obecnie część Wirtschaftsuniversität w Wiedniu, zob. *Der-WU-Campus*, <<http://www.oeh-wu.at/studienbeginner/118-der-wu-campus.html>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

¹⁸ Librairie Hachette – jedno z najbardziej znanych paryskich wydawnictw, założone w 1826 roku. Zob. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Hachette_Livre> [dostęp: 17 września 2011 roku].

morskiego Ellerman's Wilson Line, Limited w Hull (Liniach Okrętowych)¹⁹. Studia ukończyłem terminowo w 1935 r., uzyskując tytuł akademicki Diplomkaufmann²⁰.

Czy studia i praktyki zagraniczne umożliwiły Panu poznanie innych krajów?

Jako młody człowiek, przy wsparciu finansowym ojca, miałem możliwość podróży i zwiedzania całej Europy dzięki dobrej znajomości języków niemieckiego, francuskiego i angielskiego. Bez wątplenia podróże i poznawanie kultur cywilizacyjnych centrów europejskich znacznie wzbogaciło i poszerzyło moje horyzonty myślowe, co w znacznym stopniu ułatwiło mi przyszłe działanie w sferze handlu zagranicznego.

Czy po zakończeniu zagranicznej edukacji powrócił Pan do kraju?

Tak. Po europejskiej edukacji i rozległych podróżach powróciłem do kraju. W 1936 r. odbyłem obowiązkową służbę wojskową w Wojskowej Szkole Kawalerii w Grudziądzu²¹, którą ukończyłem w 1937 r. w stopniu podchorążego i otrzymałem przydział do 7. Pułku Strzelców Konnych²² w Poznaniu. Jako wykształcony młody człowiek z uregulowanym stosunkiem do służby wojskowej powróciłem do Mroczkowa, majątku ojca, z postanowieniem podjęcia pracy.

Od przyjaciela Tadeusza Epsteina²³ dowiedziałem się, że holenderskie Towarzystwo Finansowo-Handlowe „Nederland Polen”²⁴ w Warszawie poszukuje pracownika. Po rozmowach w firmie zostałem przyjęty. Firma zajmowała się transakcjami

¹⁹ „The Wilsons and North Eastern Railway Shipping Co was formed in 1906 to operate services from Humber ports to Hamburg, Antwerp, Ghent and Dunkirk. In 1916 Wilson Line was bought by Ellerman and became Ellerman's Wilson Line Ltd in 1917. In 1973 all Wilson Line services except North Sea services were submerged into Ellerman City Liners and by 1978 competition and decreased trade caused Wilson Line to sell their remaining ships”. Zob. <<http://www.theshipslist.com/ships/lines/wilson.html>> [dostęp: 17 września 2011 roku]. W okresie międzywojennym Towarzystwo obsługiwało m.in. połączenia pasażerskie z Gdańskiem, zob. <<http://www.timetableimages.com/maritime/images/ewl.htm>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

²⁰ Diplom-Kaufmann – dyplomowany ekonomista to akademicki tytuł uzyskiwany po ukończeniu studiów na poziomie magisterskim. W Austrii był nadawany do 1975 roku, od kiedy zastąpiono go stopniem magistra. Zob. <<http://de.wikipedia.org/wiki/Diplom-Kaufmann>> [dostęp: 4 października 2011 roku].

²¹ Poprawna nazwa: Centrum Wyszkozenia Kawalerii (CWKaw.). Istniało w latach 1928–1939, zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Centrum_Wyszkozenia_Kawalerii> [dostęp: 17 września 2011 roku].

²² Zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/7_Pu%C5%82k_Strzelc%C3%B3w_Konnych_Wielkopolskich> [dostęp: 17 września 2011 roku].

²³ Tadeusz Epstein (1870–1939) stał na czele krakowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej. Zob. E. Duda, *Krakowianie*, „Dziennik Polski” (wydanie internetowe z 1.10.2006 r.), <<http://www.jakikazimierz.com/index.php?s=6&u=0&a=6>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

²⁴ Efemeryczna holendersko-polska spółka handlowa. Brak bliższych informacji.

kompensacyjnymi, czyli eksportem polskich towarów przemysłowych, a w zamian otrzymywała możliwość importu artykułów kolonialnych do Polski.

Firma ta zajmowała się również eksportem papieru na rynki zachodnie, miałem więc okazję wdrażania się w problematykę handlu papierem. Praca w tym zakresie powodowała konieczność współpracy z Firmą Steinhagen i Saenger²⁵, największym producentem papieru w Polsce. Jej prezesem był Henryk Steinhagen²⁶, bliski krewny mojej matki. W tym czasie Firma Steinhagen i Saenger kończyła budowę fabryki papieru w Żydaczowie nad Stryjem²⁷, kompletowano też przyszlą załogę i zaproponowano mi pracę w tej firmie, mając na uwadze moje doświadczenie w handlu papierem, zdobyte w poprzedniej pracy i dobrą znajomość języków, ponieważ firma Steinhagena pokrywała w ponad 90% zapotrzebowanie na papier gazetowy w Polsce liczone się z dużą nadwyżką produkcji tego papieru i koniecznością jego eksportu. W firmie tej zajmowałem się sprawami w dziale eksportu, który m.in. kończył transakcje zlikwidowanego Centropapieru²⁸. Pracowałem w firmie Steinhagena od 1 lipca 1938 do 4 września 1939 r.

Brał Pan udział w kampanii wrześniowej?

Wraz z rozpoczęciem wojny zgłosiłem się jako ochotnik do 1. Pułku Szwoleżerów²⁹ w Warszawie, z przyczyn bowiem niewyjaśnionych nie otrzymałem karty powołania. Do pułku mnie nie przyjęto, ale polecono mi odprowadzić częściowo uzbrojony oddział (ok. 30 ludzi) do Garwolina³⁰, gdzie formował się trzeci rzut Pułku Szwoleżerów im. J. Piłsudskiego. Zgłosiłem się więc do Centrum Wyszkolenia Kawalerii, w którym przebywałem do 29 września 1939 r. W tym okresie

²⁵ Na temat firmy zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Zak%C5%82ady_Celulozowo-Papiernicze_im._Juliana_Marchlewskiego_we_W%C5%82oc%C5%82awku> [dostęp: 17 września 2011 roku].

²⁶ Henryk Steinhagen (1872–1969). W rzeczywistości prezesem Firmy Steinhagen i Saenger był w latach 1929–1942 Feliks Steinhagen, zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Zak%C5%82ady_Celulozowo-Papiernicze_im._Juliana_Marchlewskiego_we_W%C5%82oc%C5%82awku> [dostęp: 17 września 2011 roku].

²⁷ Żydaczów (ukr. Жидáчів) – obecnie miasto na Ukrainie, w obwodzie lwowskim, rejon żydaczowski, nad Stryjem (dopływ Dniestru). Zob. <<http://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%BBydacz%C3%B3w>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

²⁸ Centropapier – kartel, którego celem była regulacja produkcji i sprzedaży papieru w Polsce. Został utworzony w 1932 roku przez 17 firm papierniczych, z czasem liczba udziałowców wzrosła do 20. Efektem działalności kartelu był znaczący spadek cen papieru (do 1935 roku w zależności od rodzaju o 22–44%). Kres jego działalności nastąpił w 1937 roku. Zob. K. Badziak, *Kartelizacja w przemyśle papierniczym Drugiej Rzeczypospolitej*, „Przegląd Papierniczy” 1985, nr 7, s. 229–232.

²⁹ Pełna nazwa: 1 Pułk Szwoleżerów Józefa Piłsudskiego, zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/1_Pu%C5%82k_Szwol%C3%A9r%C3%B3w_J%C3%B3zefa_Pi%C5%82sudskiego> [dostęp: 17 września 2011 roku].

³⁰ Garwolin – miasto i gmina w woj. mazowieckim położone nad rzeką Wilgą, na południowy wschód od Warszawy, zob. <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Garwolin>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

oddział CWK wycofał się do Kowla³¹, w którym wg pierwotnych planów miało być Centrum Wyszkożenia Kawalerii, którego zadaniem miało być formowanie pułków kawalerii i kierowanie ich przeciw Niemcom. Zaznaczyć należy, że plany te robione były przed agresją armii sowieckiej na Polskę 17 września 1939 r.³².

W sytuacji, w której z jednej strony nacierali Niemcy, a z drugiej wojska sowieckie, zaistniała konieczność podjęcia decyzji, komu należy się poddać, gdyż walka w tych warunkach nie miała żadnego sensu. Wybór padł na oddanie się w ręce Sowietów, co nastąpiło 29 września 1939 r. pod wsią (o ile pamiętam) Uzdanowa³³. I tak internowanie zostało zamienione w zwykłą niewolę i cały rozbrojony oddział kawalerii transportem kolejowym przez Lwów skierował się ku granicy radzieckiej, by po jej przekroczeniu zatrzymać się w nadgranicznej miejscowości Wołoczyska³⁴.

Przebywałem tam ok. 1,5 miesiąca, po czym jako mieszkaniec części Polski okupowanej przez Niemców oraz z przyczyn zdrowotnych zostałem z innymi żołnierzami (nieoficerami) odstawiony przez Rosjan do Przemyśla³⁵ do niemieckich władz wojskowych. W ten sposób niewolę sowiecką zamieniono nam na niewolę niemiecką. Trwała ona do lutego 1941 r. Na czym zostałem przetransportowany do Generalnej Guberni³⁶ i zwolniony do domu. Tak zakończyła się moja batalia wojenna rozpoczęta we wrześniu 1939 r.

Jakie były dalsze Pana losy w czasie okupacji niemieckiej?

W domu przebywałem do jesieni 1941 r., a w porozumieniu z kierownictwem AK³⁷ objąłem stanowisko członka spółdzielni rolniczo-handlowej w Opocznie. Po

³¹ Kowel (ukr. *Ковель*) – miasto w zachodniej części Ukrainy w obwodzie wołyńskim. Zob. <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Kowel>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

³² 17 września 1939 roku nad ranem Armia Czerwona na mocy porozumienia z Niemcami z 23 sierpnia 1939 roku przekroczyła granicę Rzeczypospolitej. Wkroczenie ZSRR na wschodnie tereny Polski uniemożliwiło dalszy opór i przesądziło o wyniku wojny obronnej 1939 roku.

³³ Miejscowości nie zlokalizowano.

³⁴ Wołoczyska – pierwsza miejscowość po wschodniej stronie Zbrucza (przedwojenna granica polsko-radziecka). Zob. <<http://pl.wikipedia.org/wiki/Wo%C5%82oczyska>> [dostęp: 17 września 2011 roku]. W 1939 roku, przed agresją na Polskę, rejon koncentracji radzieckiej grupy armii komkora (dowódcy korpusu) Filipa Golikowa, wchodzącej w skład frontu ukraińskiego.

³⁵ W latach 1939–1941 Przemyśl był podzielony, a przez miasto przebiegała linia demarkacyjna radzieckiej i niemieckiej strefy okupacyjnej na ziemiach polskich. Prawie cały Przemyśl, z wyjątkiem dzielnic lewobrzeżnych, pozostawał pod okupacją radziecką. Zob. <http://www.sciaga.pl/tekst/20680-21-granice_i_ich_zmiany_w_latach_1921_1951> [dostęp: 17 września 2011 roku].

³⁶ Dokładna nazwa: Generalne Gubernatorstwo na okupowanych ziemiach polskich, w skrócie Generalne Gubernatorstwo, GG (1939–1945) – jednostka administracyjno-terytorialna utworzona na podstawie dekretu Adolfa Hitlera z 12 października 1939 roku, obejmująca część okupowanego wojskowo przez Niemcy terytorium II Rzeczypospolitej, która nie została wcielona bezpośrednio do Rzeszy. Zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Generalne_Gubernatorstwo> [dostęp: 17 września 2011 roku].

³⁷ Niedokładność. Armia Krajowa (AK) została powołana rozkazem Naczelnego Wodza dopiero 14 lutego 1942 roku. Wcześniej zbrojna organizacja podziemna nosiła nazwę Związek Walki Zbrojnej (ZWZ).

aresztowaniu dyrektora spółdzielni i jego zastępcy mianowany zostałem jej dyrektorem z racji wyższych studiów handlowych oraz dobrej znajomości języka niemieckiego. Oczywiście z ramienia AK i w pełnej konspiracji tych kontaktów.

Były to bardzo trudne i niespokojne czasy. Jak udało się Panu przetrwać ten burzliwy okres?

W 1943 r. w związku ze znaną historią przejęcia przez partyzantów Kreislandwirta³⁸ Geberta³⁹ zostałem, wraz z 50 mieszkańcami Opoczna, aresztowany jako zakładnik. W przypadku gdyby Gebert nie został uwolniony, zakładnicy mieli być rozstrzelani. Okazało się, że Gebert został przez AK zwolniony, a gestapo⁴⁰ tomaszowskie, dotrzymując obietnicy, prawdopodobnie na skutek interwencji w Berlinie samego Geberta, zwolniło wszystkich aresztowanych. O ile wiem, był to wyjątkowy przypadek, by Niemcy uwolnili zakładników bez wykonania egzekucji. Powróciłem więc na swoje poprzednie stanowisko dyrektora spółdzielni, gdzie pracowałem do 20 listopada 1944 r. Tego dnia powtórnie zostałem aresztowany przez gestapo w związku ze sprawą nadużyć w zakresie obrotu benzyną, która była produktem strategicznym. Zamieszany był w to miejscowy Bezirklandwirt⁴¹ (*nazwiska nie pamiętam*), jeden z ważnych członków NSDAP⁴². Członkowie ci mogli być sądzeni jedynie w sądach w Berlinie i Wrocławiu. Mnie umieszczono najpierw w areszcie w Tomaszowie, a potem w Piotrkowie. Zbliżał się na szczęście koniec wojny i do dalszych wyjaśnień w tej sprawie już nie doszło. Zostałem uwolniony 17 stycznia 1945 r. przez Armię Radziecką i natychmiast powróciłem do domu do Opoczna.

Jaki był Pana pierwszy kontakt z władzą ludową?

W połowie lutego 1945 r. rozpuszczono wiadomość, że na terenach Opoczna i okolicy nastąpi inspekcja reprezentanta nowej władzy, w wyniku której

³⁸ „Kreislandwirt ist die Bezeichnung für den Vertreter einer Berufsorganisation der Bauern auf Kreisebene“ – powiatowy przedstawiciel niemieckiej organizacji rolnej. Zob. <<http://de.wikipedia.org/wiki/Kreislandwirt>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

³⁹ Więcej o porwaniu Helmuta Gäberta w październiku 1943 roku przez oddział Narodowych Sił Zbrojnych zob. S. Piątkowski, *Opoczno w latach wojny i okupacji (1939–1945)* [w:] *Opoczno. Studia i szkice z dziejów miasta*, red. M. Medycka, Kielce 2003, s. 238. W książce nazwisko pisane „Gäbert” (s. 238) oraz „Gabert” (s. 323). Piątkowski podaje, że po porwaniu Gäberta aresztowano 150 osób.

⁴⁰ Gestapo (Geheime Staatspolizei) – nazistowska Tajna Policja Państwowa, utworzona po reorganizacji policji pruskiej, zob. <<http://portalwiedzy.onet.pl/59289,,,gestapo,haslo.html>> [dostęp: 17 września 2011 roku].

⁴¹ Zwierzchnik niemieckiej organizacji rolnej w okręgu administracyjnym.

⁴² Pełna nazwa: Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotników (niem. Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP) – niemiecka partia polityczna, zwana potocznie nazistowską, sprawująca totalitarną władzę w III Rzeszy w latach 1933–1945, zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Narodowosocjalistyczna_Niemiecka_Partia_Robotnik%C3%B3w> [dostęp: 17 września 2011 roku].

prawni właściciele majątków będą kategorycznie zmuszeni do ich opuszczania. Podjąłem więc czynności wyprzedzające. Ruchomy dobytek pozostawiłem pod opieką życzliwej osoby, a ojca z najbardziej niezbędnymi przedmiotami wywoziłem, wypożyczonym wozem konnym, na pociąg do Kielc. Nie uchroniło to jednak naszego domu przed zwykłą kradzieżą wszystkiego, co można było wynieść.

A ja pojechałem do Lublina do pełnomocnika nowych władz do spraw przemysłu, by zaoferować swoją gotowość do podjęcia pracy. Otrzymałem tam polecenie, by zgłosić się do Departamentu Leśnictwa, ówczesnego Ministerstwa Rolnictwa⁴³ z siedzibą w Łodzi. Dojazd do Łodzi trwał kilka dni. Po kilkunastu dniach pracy w Departamencie Leśnictwa zostałem przydzielony do powołanego właśnie do życia i będącego w trakcie organizacji Centralnego Zarządu Przemysłu Papierniczego w Łodzi, który zaczął działać od 1 marca 1945 r.⁴⁴

Formalnie przyjęty zostałem do Centralnego Zarządu Przemysłu Papierniczego ok. 20 marca 1945 r. Formowana była w tym czasie przyszła kadra Centralnego Zarządu. Przyjmowali mnie naczelny dyrektor inż. Czesław Pisanecki⁴⁵ i jego zastępca mgr inż. Emil Kraul⁴⁶. Pół roku później zostałem mianowany na pełniącego obowiązki zastępcy dyrektora naczelnego do spraw ekonomiczno-handlowych. I tak zaczął się mój 33-letni związek z przemysłem papierniczym, nie licząc przedwojennych lat pracy w tej branży.

Ale przypomnijmy, że w tych trudnych czasach zawarł Pan związek małżeński. W jakich okolicznościach poznał Pan swoją przyszłą żonę?

⁴³ Poprawna nazwa: resort rolnictwa i reformy rolnej, w zasadzie tożsamy z ministerstwem. W jego skład wchodził Departament Leśnictwa. W pierwszym półroczu 1945 roku (31.12.1944–28.06.1945) funkcję ministra sprawował Edward Bertold z koncesjonowanego przez komunistów SL.

⁴⁴ Centralny Zarząd Przemysłu Papierniczego został utworzony 1 marca 1945 roku jako jeden z 14 centralnych zarządów branżowych, działających początkowo na zasadzie departamentów w Ministerstwie Przemysłu w celu centralnego zarządzania znacjonalizowaną branżą papierniczą. W 1959 roku zastąpiony przez Zjednoczenie Przemysłu Celulozowo-Papierniczego, którego następcą od 1972 roku było Zjednoczenie Przemysłu Papierniczego. Zob. J.W. Gołębiowski, *Nacjonalizacja przemysłu w Polsce*, Warszawa 1965, s. 173–174; *Tak się zaczęło. Wywiad S. Libiszowskiego z Czesławem Pisaneckim*, „Przegląd Papierniczy” 1970, nr 3, s. 90–93; M. Szymczyk, *Polski przemysł papierniczy 1945–1989*, Duszniki-Zdrój 2007, s. 97, 101–103.

⁴⁵ Czesław Pisanecki (1896–1979) – pierwszy dyrektor CZPP; funkcję tę pełnił do 1947 roku. Następnie dyrektor Głucholańskich Zakładów Papierniczych (1948–1959), odbudowywanych fabryk branży papierniczej w Skolwinie i Kostrzynie (1949–1951), w latach 1956–1964 zastępca dyrektora Niedomiczskich Zakładów Celulozowo-Papierniczych. Zob. *Biografie zmarłych kolegów w latach 1945–1984 zasłużonych dla przemysłu papierniczego i płyt pilśniowych*, Łódź 1985, s. 137–140.

⁴⁶ Podczas okupacji działacz niepodległościowy, w organizacji antyhitlerowskiej „Związek Odwetu”, komendant miast Tomaszów Mazowiecki i szef wywiadu ZO. Członek sztabu obwodu. Zob. <http://www.majorhubal.pl/index.php?dzial=hubalczyzy_pokaz&id=419> [dostęp: 18 września 2011 roku].

Było to w 1941 r. W sąsiedztwie naszego majątku był majątek Przysucha⁴⁷ Henryka Dembińskiego⁴⁸, w którym w czasie jednej z wizyt poznałem moją przyszłą żonę Zofię Gołuchowską⁴⁹, piękną i mądrą kobietę. Pochodziła ze starej szlacheckiej rodziny herbu *Leliwa*⁵⁰, która w XVIII w. otrzymała tytuł hrabiowski od cesarza Austrii⁵¹. Członkowie tej rodziny Agenor I⁵² i Agenor II⁵³ byli wysokimi urzędnikami Austro-Węgier.

Stefan Libiszowski pod portretem swojej matki Haliny z Jeżewskich (Fot. L. Goetzendorf-Grabowski)

⁴⁷ Zob. *Architektura w obiektywie. Przysucha – Dwór Dębińskich* (Gazeta.pl FotoForum, 1.04.2009), <<http://fotoforum.gazeta.pl/72,2,864,80004479,93565085.html>> [dostęp: 18 września 2011 roku]. W Dworze znajduje się obecnie Muzeum im. Oskara Kolberga. Zob. <<http://www.museo.pl/content/view/772/98>> [dostęp: 18 września 2011 roku].

⁴⁸ Henryk Dembiński (1900–1949) – prawnik, wykładowca Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, po wojnie członek Stronnictwa Pracy Karola Popiela. Zob. <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Henryk_Dembi%C5%84ski_\(prawnik\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Henryk_Dembi%C5%84ski_(prawnik))> [dostęp: 18 września 2011 roku].

⁴⁹ Zofia Maria Ignaca hrabina Gołuchowska z Gołuchowa herbu Leliwa (1918–2000), prof. zw., specjalistka w zakresie historii społeczno-politycznej siedemnastego stulecia, historii gospodarczej i historii kultury materialnej. Zob. M.J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, <<http://www.sejm-wielki.pl/b/cz.1006666>> [dostęp: 18 września 2011 roku]; <<http://www.pthlodz.uni.lodz.pl/poziom2/zlib.html>> [dostęp: 4 października 2011 roku].

⁵⁰ W rzeczywistości był to „herb Gołuchowski”, będący odmianą herbu Leliwa, zob. <[http://pl.wikipedia.org/wiki/Go%C5%82uchowski_\(herb_szlachecki\)](http://pl.wikipedia.org/wiki/Go%C5%82uchowski_(herb_szlachecki))> [dostęp: 18 września 2011 roku]. Zob. ilustr. 3.

⁵¹ Niedokładność. Godność „cesarza Austrii” istniała dopiero od 1806 roku, od rozwiązania Świętego Cesarstwa. Herb nadał rodzinie (Józefowi Wincentowi Gołuchowskiemu) cesarz Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, Józef II Habsburg, w 1783 roku.

⁵² Agenor I (1812–1875) – namiestnik Galicji, minister spraw wewnętrznych Austrii.

⁵³ Agenor II (1849–1921) – prawnik i dyplomata, minister spraw zagranicznych Austro-Węgier.

W czerwcu 1943 r. w Opocznie odbył się nasz ślub. Pierwszym naszym dzieckiem była córka Maria Antonina, ur. 14 marca 1945 r. w Opocznie. Obecnie profesor zwyczajny socjologii na Uniwersytecie Warszawskim. Kolejnym dzieckiem był syn Jan Antoni, ur. 18 stycznia 1947 r. już w Łodzi, dr chemii w PAN⁵⁴, i Antoni Stefan, ur. 17 lipca 1948 r., prawnik, obecnie handlowiec.

Żona moja w późniejszych latach doszła do wysokich godności w nauce. Po maturze studiowała historię na Uniwersytecie Lwowskim pod kierunkiem prof. Ludwika Kolankowskiego⁵⁵, ale dyplom uzyskała w Warszawie w 1942 r. w warunkach tajnego nauczania. Doktoryzowała się po wojnie w Łodzi na Uniwersytecie Łódzkim, gdzie zdobywała kolejne stopnie naukowe profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego w zakresie historii⁵⁶.

Ale wracając do Pana pracy i stanowiska, które Pan objął już w urzędzie państwowym, to czasy wówczas nie były zbyt łaskawe dla ludzi z Pana pochodzeniem.

Mimo tego formalną nominację otrzymałem od ministra przemysłu⁵⁷ po roku pracy. Na stanowisku tym wytrzymałem ok. 5 lat, ale w lipcu 1951 r. oznajmiono mi, że z moim nazwiskiem nie mogę zajmować nadal tego stanowiska. Wyraźnie jednak kierownictwo podkreśliło, że są zadowoleni z mojej pracy.

W konsekwencji na własną prośbę skierowany zostałem na stanowisko referenta do spraw ekonomicznych do ówczesnego Centralnego Laboratorium Celulozowo-Papierniczego, przekształconego później w Instytut Celulozowo-Papierniczy (ICP)⁵⁸, kierowanego przez prof. dr Jadwigę Marchlewską-Szrajerową⁵⁹.

W ICP pracowałem ok. 2 lat, awansując do naczelnika wydziału spraw ekonomicznych. Po śmierci Stalina w marcu 1953 r.⁶⁰ i objęciu kierownictwa partii przez

⁵⁴ Polska Akademia Nauk.

⁵⁵ Ludwik Kolankowski (1882–1956) – historyk, działacz polityczny i senator II RP, profesor Uniwersytetu Lwowskiego i pierwszy rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, dyrektor Biblioteki Ordynacji Zamojskich. Zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Ludwik_Kolankowski> [dostęp: 18 września 2011 roku].

⁵⁶ Zob. Z. Anusik, *Prof. zw. dr hab. Zofia Libiszowska* [biogram], „Rocznik Łódzki” 2000, t. 47, (wydanie internetowe), <<http://www.pthlodz.uni.lodz.pl/poziom2/zlib.html>> [dostęp: 18 września 2011 roku].

⁵⁷ Hilary Minc (1905–1974).

⁵⁸ Centralne Laboratorium Celulozowo-Papiernicze w Łodzi powstało w 1946 roku z przekształcenia Papierniczego Laboratorium Doświadczalnego działającego od 1945 roku we Włocławku. Pełniło rolę centralnej placówki naukowo-badawczej polskiego papiernictwa. W 1952 roku zostało przekształcone w Instytut Celulozowo-Papierniczy. M. Szymczyk, *Polski przemysł papierniczy...* [44], s. 127–128.

⁵⁹ Prof. Jadwiga Marchlewska (1908–1973) – specjalistka w zakresie chemii i celulozownictwa o zainteresowaniach badawczych daleko wybiegających poza ten obszar wiedzy (m.in. autorka licznych opracowań na temat historii papiernictwa), założycielka Centralnego Laboratorium Celulozowo-Papierniczego, pierwszy dyrektor Instytutu Celulozowo-Papierniczego, współzałożycielka Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Papierniczego. Redaktor naczelna „Przeglądu Papierniczego” w latach 1950–1958. Zob. *Biografie zmarłych kolegów w latach 1945–1984...* [45], s. 98–103.

⁶⁰ 5 marca 1953 roku.

Edwarda Ochaba⁶¹, a później przez Władysława Gomułkę⁶², powróciłem – oczywiście za wiedzą Komitetu Centralnego PZPR – do Centralnego Zarządu na stanowisko naczelnika działu zbytu.

Pragnę podkreślić, że właściwa komórka KC wyraźnie stwierdziła, że postąpiono ze mną niesprawiedliwie i na zapytanie, *Czy przyjmuję to oświadczenie?*, stwierdziłem, że tak, gdyż rozumiałem ówczesną sytuację. Trzeba zaznaczyć, że to, co się działo wokół mnie, było wynikiem nieprzynależności do żadnej partii politycznej ani przedtem, ani potem.

W Centralnym Zarządzie, a potem w Zjednoczeniu pracowałem do października 1978 r., tj. do osiągnięcia wieku emerytalnego 65 roku życia, gdy odszedłem na emeryturę.

Prócz pracy podstawowej zawodowej zajmowałem się pracą dydaktyczną. Przez parę lat wykładałem na ostatnim semestrze w łódzkiej Wyższej Szkole Ekonomicznej problematykę ekonomiki przemysłu celulozowo-papierniczego⁶³.

Ale Pana związki z papiernictwem oczywiście się nie skończyły. Co było dalej?

Już jako emeryt zostałem z ramienia Zjednoczenia Przemysłu Papierniczego skierowany do firmy Simons⁶⁴ w Kanadzie, projektującej fabrykę celulozy i papieru w Kwidzynie, w celu uzgadniania założeń ekonomicznych przyszłej fabryki w Polsce.

Po zakończeniu prac nad Kwidzynom podjąłem pracę w firmie handlu zagranicznego „Transaktor”, w której pracowałem kilka lat, zajmując się transakcjami związanymi z artykułami włókienniczymi.

Równoległe z pracą zawodową zajmował się Pan publicystyką ekonomiczną na łamach „Przeglądu Papierniczego”. Jakie były Pana związki z redakcją tego pisma i Stowarzyszeniem Papierników⁶⁵?

⁶¹ Edward Ochab (1906–1989) – działacz komunistyczny, członek Komunistycznej Partii Polski (KPP) i Związku Patriotów Polskich (ZPP w Związku Radzieckim), oficer polityczny, I sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR).

⁶² Władysław Gomułka (1905–1982), pseudonim „Wiesław” – działacz komunistyczny, członek Niezależnej Partii Chłopskiej, następnie KPP. I sekretarz Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej (PPR) oraz KC PZPR. <http://www.sww.w.szu.pl/postacie/post_polska/gomulka.html> [dostęp: 18 września 2011 roku].

⁶³ Wyższa Szkoła Ekonomiczna w 1961 roku włączona do Uniwersytetu Łódzkiego stała się zaczątkiem Wydziału Ekonomicznego, przekształconego w 1964 roku w Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny. Zob. <<http://www.uni60.uni.lodz.pl/?id=2>> [dostęp: 4 stycznia 2011 roku].

⁶⁴ Kanadyjska firma H.A. Simons była generalnym projektantem zakładów celulozowo-papierniczych w Kwidzynie. Zob. M. Szymczyk, *Polski przemysł papierniczy...* [44], s. 317.

⁶⁵ Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Papierniczego powstało w 1946 roku. Rolą organizacji było zrzeszanie wszystkich pracowników technicznych i ekonomicznych branży, udział w opracowywaniu planów rozwoju papiernictwa, podwyższanie kwalifikacji zawodowych inżynierów, techników i personelu technicznego, współpraca ze szkolnictwem zawodowym oraz wydawanie pism branżowych. W 1992 roku SITPP przekształcono w Stowarzyszenie Papierników Polskich. Zob. M. Szymczyk, *Polski przemysł papierniczy...* [44], s. 124–126.

Można przyjąć, że od samego początku powstania „Przeglądu Papierniczego” pracowałem w redakcji tego pisma, tzn. od czasu, kiedy „Przegląd” był jeszcze dodatkiem czy wkładką do „Przeglądu Technicznego”⁶⁶. Usamodzielnienie „Przeglądu Papierniczego” nastąpiło w styczniu 1946 r. Współpracowałem ze wszystkimi redaktorami naczelnymi „Przeglądu” od prof. dr Jadwigi Marchlewskiej⁶⁷ aż do doc. Karola Palenika⁶⁸. Zajmowałem się problematyką ekonomiczną przemysłu papierniczego. Członkiem zespołu redakcyjnego byłem nieprzerwanie 54 lata, od 1946 do 2000 r., a w latach 1975–1978 byłem zastępcą redaktora naczelnego.

Przez wiele lat w „Przeglądzie Papierniczym” ukazywały się co roku moje obszernie artykuły na temat stanu gospodarki w przemyśle papierniczym, które dzisiaj mogą stanowić kompendium wiedzy ekonomicznej o tym okresie. Publikacje te, myślę, że stanowią dzisiaj cenny materiał dla historyków zajmujących się historią materialną, gdyż były opracowywane z największą starannością, a zawarte w nich dane były autentyczne.

Na przestrzeni lat zamieszczałem wiele innych jeszcze artykułów o charakterze ekonomicznym, poruszających wszystkie aspekty zmieniającego się życia gospodarczego oczywiście w przemyśle papierniczym.

Czy w strukturach Stowarzyszenia Papierników też Pan uczestniczył?

Tak i to dość aktywnie, gdyż od początku byłem członkiem Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Papierniczego⁶⁹. W latach 1946–1947 i 1956–1957 pracowałem w Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia, a w latach 1957–1974, czyli przez 17 lat, byłem członkiem zarządu SITPP.

W jakich komisjach tematycznych pan uczestniczył?

W 1982 r. zaprosiła mnie do współpracy w Komisji Historycznej⁷⁰ pani doc. Jadwiga Siniarska-Czaplicka⁷¹. Uczestniczyłem w tej komisji przez kolejne 10 lat. Już

⁶⁶ Ukazujące się od 1886 roku pismo o tematyce ogólnotechnicznej. Obecnie wydawane przez Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT. Zob. <http://www.przegląd-techniczny.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=11&Itemid=28> [dostęp: 27 września 2011 roku].

⁶⁷ Por. przyp. 59.

⁶⁸ Karol Antoni Palenik (1921–1995) – wybitny specjalista w dziedzinie przetwórstwa papierniczego i uszlachetniania papieru, autor licznych publikacji z tej tematyki, w latach 1987–1994 redaktor naczelny „Przeglądu Papierniczego”. Zob. *Pożegnania wygłoszone w czasie uroczystości pogrzebowych ś.p. doc. Karola Palenika*, „Przegląd Papierniczy” 1995, nr 3, s. 6–7.

⁶⁹ Por. przyp. 65.

⁷⁰ Komisja Historyczna SITP została powołana w 1977 roku, jednak szersza jej działalność datuje się od 1982 roku. Po przekształceniu organizacji w SPP w 1992 roku Komisja Historyczna nadal prowadzi działalność w zakresie popularyzowania historii przemysłu papierniczego. Zob. *Historia działalności Stowarzyszenia Polskich Papierników w latach 1946–2001*, Łódź 2002, s. 80–81, 141.

⁷¹ Jadwiga Siniarska-Czaplicka (1913–1986) – historyk papiernictwa, autorka licznych opracowań stanowiących istotny wkład w badania nad dziejami młynów papierniczych na ziemiach polskich. Zob.

jako weteran w przemyśle papierniczym mogłem przekazać cały szereg ciekawych i historycznych faktów z dziejów papiernictwa współczesnego. Napisałem wówczas kilka biogramów znanych nieżyjących już papierników do *Słownika techników polskich*⁷². Działalem również w latach 1971–1983 w Zespole Rzeczoznawców, opiniując projekty pod kątem zasadności ekonomicznej.

W strukturach Federacji Stowarzyszeń NOT⁷³ w latach 1960–1970 i 1991–1992 uczestniczyłem w pracach dotyczących tematyki ekonomiczno-organizacyjnej.

S. Libiszowski z L. Goetzendorf-Grabowskim podczas wywiadu (Fot. L. Goetzendorf-Grabowski)

Biografie zmarłych kolegów w latach 1984/85–1991 zasłużonych dla przemysłu papierniczego, zeszyt II, Łódź 1992, s. 45–46.

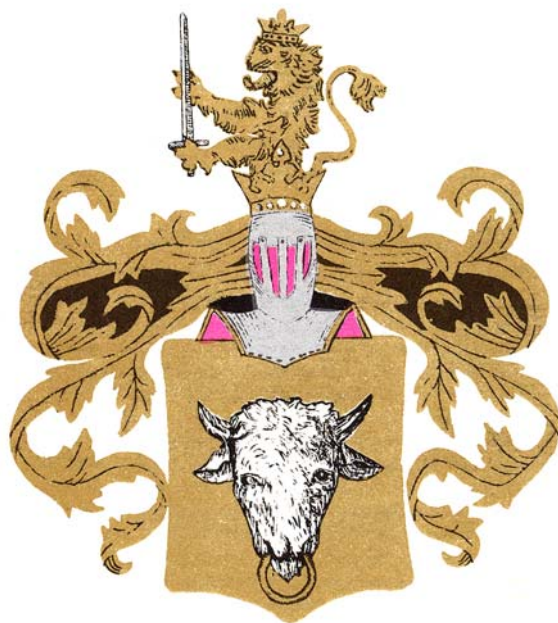
⁷² *Słownik Biograficzny Techników Polskich*, wydawany od 1989 roku po dziś dzień przez Federację Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT. Stefan Libiszowski oprócz biogramów do wspomnianego *Słownika* opracował liczne publikacje upamiętniające zasłużonych papierników, spośród których najważniejsze to *Biografie zmarłych kolegów w latach 1945–1984 zasłużonych dla przemysłu papierniczego i płyt pilśniowych*, Łódź 1985; *Biografie zmarłych kolegów w latach 1984/85–1991 zasłużonych dla przemysłu papierniczego*, zeszyt II, Łódź 1992.

⁷³ Naczelna Organizacja Techniczna – organizacja o charakterze politechnicznym, mająca swoje korzenie w XIX wieku, na ziemiach polskich działająca od 1905 roku. Po wojnie reaktywowana w grudniu 1945 roku. Zob. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Naczelna_Organizacja_Techniczna> [dostęp: 18 września 2011 roku].

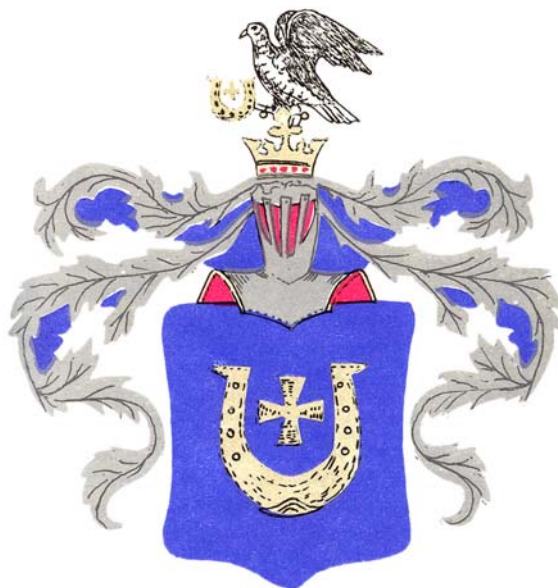
Na pewno nie wyczerpaliśmy wszystkiego, co dałoby się powiedzieć o Pana niezwykle aktywnej biografii. Ale nawet ten opowiedziany fragment z Pana życia jest świadectwem ogromnej witalności i wzorem do naśladowania. Nie ograniczał się Pan tylko do działań zawodowych, ale pracował na rzecz pomyślności swojej branży na wielu odcinkach z dużym uznaniem społeczności papierników.

Dziękuję Panu za tę rozmowę i życzę dużo zdrowia i wytrwałości w pisaniu historii swojej rodziny, która jest równie ciekawa, jak i Pana życie.

*Leszek Goetzendorf-Grabowski
Komisja Historyczna SPP*

Ilustracja 1 – Herb Wieniawa – *Herby rycerstwa polskiego na zamku w Kórniku*, oprac. J. Wiślocki, cz. 67, Kórnik-Wrocław 1983. W zbiorach Muzeum Papiernictwa.

Ilustracja 2 – Herb Jastrzębiec – *Herby rycerstwa polskiego na zamku w Kórniku*, oprac. J. Wislocki, cz. 19, Kórnik-Wrocław 1983. W zbiorach Muzeum Papiernictwa.

Ilustracja 3 – Herb Gołuchowski – odmiana Leliwa – J. Ostrowski, *Księga herbowa rodów polskich*, Warszawa 1897. Reprint, Poznań 1999. W zbiorach Muzeum Papiernictwa.